

ספר נצח ישראל למהר"ל

ספר "נצח ישראל" מוקדש לגלות ולגאולה, והם במחשבתו של המהר"ל ע"ה, צמד שלא יתפרד. הגלות היא התנאי לגאולה. הגלות מחוללת את הגאולה.

ספר "נצח ישראל" מכיל ס"ג פרקים. שם ס"ג שייך לסדרה של ארבעת השמות: ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן (ראה עץ חיים, השער החמישי, פרק א). שם ס"ג מזוהה בקבלה עם השמיעה. הראיה היא אל-זמנית, והשמיעה מעוגנת בזמן. ההשגה בבחינת השמיעה היא השגה הדרגתית, איטית, המשתמשת בניתוח כדי לקלוט בהדרגה את כל הפרטים. ההשגה בבחינת הראיה היא השגה ישירה, בלתי אמצעית, אל-זמנית, במהירות האור, והיא קולטת סינתזה.

לפני חטאו של אדם הראשון, ההשגה היתה בבחינת ראייה. השגה זו התקלקלה ע"י החטא: "וַתֵּרָא הָאֱשֶׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֹאֲוָה הוּא לְעֵינַיִם" (בראשית ג, ו). נשארה השמיעה: "וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְּהִלָּד לְרוּחַ הַיּוֹם" (בראשית ג, ח). השמיעה היא אמצעי התיקון לקלוקל הראיה. התשובה מתאפשרת ע"י השמיעה. ברם מושגי הגלות והגאולה קשורים קשר אמיץ לעניין התשובה. ספר "נצח ישראל" הוא ספר הגלות והגאולה הקשורים לתיקון לחטא, והתיקון הוא בשמיעה. לכן הוא בשם ס"ג.

ס"ג הפרקים של ספר "נצח ישראל" מתחלקים לשני חלקים: כ"ו פרקים עבור הגלות, ל"ז פרקים עבור הגאולה.

1. פרקי הגלות

המהר"ל מדגיש כל הזמן כי ה' נמצא איתנו בגלות. הוא מקדיש כ"ו פרקים ראשונים לגלות בהתאם לגימטריה של שם הוי"ה ב"ה. יש כאן רמז שה' נמצא איתנו בגלות. החלוקה היא: 1) סיבות החורבן (פרקים א-ט). 2) מעלתו הסגולית של עם ישראל גם בגלות (פרקים י-טז). 3) ה' נוכח בהיסטוריה (פרקים יז-כו).

2. פרקי הגאולה

ל"ז פרקי הגאולה מתחלקים לשבע תת-קבוצות: 1) עיקבות המשיח שמכילים תהליך מעולם הפירוד לעולם האחדות (פרקים כז-לט). 2) מעלותיו של המלך המשיח (פרקים מ-מג). 3) זמנו של המשיח (פרקים מד-מח). 4) מעלות עם ישראל, א"י, ירושלים ובית המקדש בימות המשיח (פרקים מט-נב). 5) מספר הגואלים של עם ישראל, הזמנים הרעים יהפכו לטובים (פרקים נג-נו). 6) נבואות בלעם הן העדות הטובה ביותר לאמיתת עם ישראל. נבואתו האחרונה מתייחסת באופן גלוי לאחרית הימים ולימות המשיח (פרקים נז-ס). 7) המימד האלהי של הגאולה האחרונה (פרקים סא-סג).

פרק כז - זמנו המיוחד של המשיח

עד כאן עסקנו בגלות, והמהר"ל הקדיש לה 26 פרקים, בהתאם לגימטריה של יקו"ק, ללמדנו כי השכינה מלווה את ישראל בגלותו. מכאן ועד סוף הספר, מופיעים 37 פרקי הגאולה. פרקים אלה מתחלקים לשלש קבוצות:

- עיקבות המשיח: 13 פרקים (פרקים כז-לט), בגימטריה "אחד", רמז לכך כי האחדות גוברת על הריבוי בעיקבות המשיח.
- מעלותיהם של ימות המשיח: 21 פרקים (פרקים מ-ס), בגימטריה אהי"ה.
- המימד האלהי של הגאולה: 3 פרקים (פרקים סא-סג), כאשר המספר 3 מייצג את השלמות במחשבת המהר"ל.

א. לכל זמן ועת לכל חפץ

המהר"ל כתב לעיל (פרק ח) על משמעות הזמן. חכמינו אמרו: "אין לך אדם שאין לו שעה" (פרקי אבות פ"ד, מ"ג). הזמן הוא אחד הפרמטרים של המציאות. אין מציאות בבריאה בלי זמן. כמו כן, הזמן הוא הרקע למימוש מאורעות שנמצאים בפוֹטנציאל. התרחשות המאורעות אינה מקרית. לכל מאורע יש זמן מתאים, ולכן הוא יוצא אל הפועל בזמנו¹.

כתוב במדרש (קהלת רבה פרשה ג, א):

"לְכֹל זְמַן, וְעַת לְכֹל חֶפֶץ (קהלת ג, ב) - זמן היה לו לאדם הראשון שיכנס לגן עדן, שנאמר: וַיִּנְיַחְהוּ בְּגֵן עֵדֶן (בראשית ב, טו), וזמן היה לו שיצא משם, שנאמר: וַיִּגְרֶשׁ אֶת הָאָדָם וְגו' (בראשית ג, כד); זמן היה לו לנח שיכנס לתיבה, שנאמר: בֹּא אֶל הַתֵּבָה וְגו' (נח, בראשית ז, א), וזמן היה לו לצאת, שנאמר: צֵא מִן הַתֵּבָה וְגו' (נח, בראשית ח, טז); זמן היה לאברהם שַׁיְנֵתָן לו המילה, שנאמר: וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר (לך לך, בראשית יז, ט), וזמן היה לבניו לְהַמּוֹל, מהן שימולו בשני מקומות, אחת במצרים ואחת במדבר, שנאמר: כִּי מוֹלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצְאִים וְגו' (יהושע ה, ח); וְעַת לְכֹל חֶפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם - זמן היה שתנתן התורה לישראל; א"ר ביבי: זמן היה לאותו דבר שהיה נתון למעלה מן השמים ועכשיו יהיה נתון למטה מן השמים, ואיזו? זו התורה, שנאמר: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאַמֵּר (יתרו, שמות כ, א)".

מדרש זה מייחס את המונח "זמן" לכל המאורעות ההיסטוריים, להוציא מתן תורה שהוא מייחס לו את המונח "עת". המהר"ל כתב על ההבדל ביניהם בספר

¹ תורת הסדר של המהר"ל

הרעיון שכל דבר יש לו זמן מיוחד לו, נובע מתורת הסדר של המהר"ל. על תורה זו קרא מבוא ג' לספרי הקטן "דבור ומחשבה על ספר באר הגולה".

"תפארת ישראל" (פרק כה). הוא ציין שם כי שני המונחים "זמן" ו"עת" הם שני הפכים; מושג הזמן הוא מושג של רגעים שונים, והוא תוצאה של פירוק התודעה למצבי רוח שונים; בניגוד לו, מושג ה"עת" מבטא מושג שנמצא מעבר לזמן; "עת" היא "עֲתָה", היא הרגע הנוכחי, ורגע זה מחבר את העבר אל העתיד; "עת" נמצאת אפוא גם בעבר וגם בעתיד, ומשמעות הדבר היא ביטול הזמן.

המדרש הנ"ל ייחס את המונח "זמן" לענייני הגוף: כניסת אדם הראשון לגן עדן וגירושו ממנו, חורבן העולם במבול וכן במילה - כי הגוף מתקיים בזמן; והוא ייחס את המונח "עת" לענייני השכל, למתן תורה, כי הרוחניות נמצאת מעבר לזמן. "עת" מתן תורה היתה הזמן המתאים לכך.²

2 מושג הזמן של המהר"ל

המונח "זמן" מתייחס לענייני הגוף, והמונח "עת" מתייחס לענייני השכל. נוסף כי בתפישה לא תורנית, הזמן מבטא את רעיון המקריות; ההשתלשלות "המקרית" לכאורה של המאורעות, יוצרת את תחושת הזמן ואת ההיסטוריה. אך בעולם התורה, כל מאורע קורה בזמנו. זה הרעיון הטמון בפסוק "לֹלֵל זָמַן" (קהלת ג, ב). גירוש האדם מגן עדן אינו מקרה שנבע מחטאו בלבד, ושהיה יכול לא להתרחש אלמלא חטא האדם. המבול אינו מקרה שנבע מחטאי האנושות בלבד. התורה שהיא הסדר המתוקן של העולם, לא יכלה להיות מקרה שנגרם ע"י מכירת יוסף, הירידה למצרים, הגחמות של פרעה, הצהרת "נעשה ונשמע", וכו'. המאורעות מתרחשים בזמן המיועד להם מראש, לפי תכנון מדויק (ראה בספרנו "דיבור ומחשבה על דרך חיים" ח"א, פ"ד, מ"ג, הערה 2: מימד הנפש ומימד הזמן). להלן נתייחס לשאלת הבחירה החופשית (הערה 5).

הזמן של אריסטו, הזמן של המדע, הם שינוי, הם תנועה. התנועות החשובות הן למשל תנועות השמש והירח שבאמצעותן מגדירים את הזמן. לכן תפישת הזמן של המדע, היא תפישה מחזורית. לפי תפישה זו, השינוי היה אמור להיות הוספה או גריעה, הוספה לִישׁ או הפחתה ממנו. אך אריסטו ראה בשינוי, בעיקר את השקיעה.

גם עקרון האנטרופיה של התרמודינמיקה רואה כך את הדברים; בשבילו השינוי הוא לקראת אי-סדר, לקראת חורבן ומות. הזמן הוא מקור לאנדרלמוסיה. ההיסטוריה אינה מתקדמת לשום מקום. תפקידו של הזמן הוא בעיקר הרסני.

בניגוד לתפישה מדעית זו של הזמן, תפישת המהר"ל את הזמן, היא תפישה של קו ישר המתקדם לקראת מטרחה. והוא מתקדם לקראת התחדשות והפתעה. הגאולה אינה חזרה אל גן העדן האבוד, היא אינה שחזור של מצב קודם, אלא "כעין יצירה חדשה".

כל העצמים הקשורים לחומר כפופים לשלטונו של הזמן. הזמן מחדש ומוציא אל הפועל את התכונות שבכוחו. כל עצם תלוי בזמנו, ועל כן מתממשת כל ישות בזמנה המיוחד לה, בזמן ההולם אותה באורח אישי. הזמן הוא קטגוריה של היש - אחת מעשר הקטגוריות של אריסטו (ראה נספח הפילוסופים בספרנו "דיבור ומחשבה על אורות הקודש", ח"ב, ערך אריסטו).